

Veselá, Gabriela

Německá triviální literatura kolem roku 1800

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1996, vol. 45, iss. D43, pp. [145]-152

ISBN 80-210-1545-4

ISSN 0231-7818

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108628>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ROZHLEDY

GABRIELA VESELÁ

NĚMECKÁ TRIVIÁLNÍ LITERATURA KOLEM ROKU 1800

V devadesátých letech 18. století v souvislosti s rozkvětem knižního trhu nesmírně stoupla produkce masově působící triviální románové literatury. Uvádí se, že v letech 1790–1800 vyšlo v němčině kolem 2500 románů a povídkových svazků, většina z nich anonymně nebo pod pseudonymy. Tato triviální literatura někdy obrážela sociální problémy okolního světa bezprostředněji a kritičtěji než ostatní literatura té doby. I A. W. Schlegel v úvaze o módních románech uveřejněné v roce 1798 v 1. sešitě časopisu *Athenaeum* příznačně konstatoval, že „bodem, v němž se literatura nejbezprostředněji dotýká společenského života, je román“. Žánrově tato díla sahala od cestopisného a dobrodružného románu přes román historický a biografický, román politicko-utopický a morálně didaktický až po román rytířský, kriminální a loupežnický. Na hranici pohádky se pak pohybovaly romány fantastické. Mezi těmito kategoriemi ovšem existovaly četné kategorie přechodné.

Zábavné a triviální romány čerpaly z různých pramenů. K těm patřil orientální svět pohádek a kouzel, zpřístupněný evropskému čtenáři už Gallandovým překladem *Tisíce a jedné noci* do francouzštiny (1704–17), dále Schillerovi *Loupežníci* (1781) a Goethův *Götz von Berlichingen* (1773), jenž se stal modelem pro množství železem řinčících rytířů, kteří zalidňovali německé romány kolem roku 1800. Dalším pramenem byl anglický tzv. gotický román, za jehož zakladatele je považován Horace Walpole (1717–1797), autor románu z rytířského prostředí středověké Itálie *Otrantský zámek* (*The Castle of Otranto*, 1765). Gotické romány vyprávěly strašidelné a senzační příběhy, situované často do rytířského středověku nebo do exotických krajín Východu. Dějištěm hrůzostrašných románů byly obvykle tajuplné hrady a zříceniny s labyrinty podzemních chodeb, hlubokými sklepeními a padacími

dveřmi, k oblíbeným postavám patřili tyranský vévoda, hříšný opat, mnich, milostná dvojice, stará kuplířka, případně zjevující se duch, mezi rekvizitami nechyběly dýky, jed, mihotavé lucerny a černé kapuce, líčeny byly vražedné pokusy, únosy dětí, loupežné případy, sebevraždy, záměny identity, věznění a útěky, krvesmilstva, osudová prokletí a odhalení. V některých románech často do děje zasahovala tajná a mysteriózní společnost, kterou neopomenul ani G o e t h e ve *Vilému Meisterovi*.

Hrůzostrašné romány poskytly mnohé podněty nastupujícím romantikům. Tak například mladý Ludwig T i e c k se nadchl románem *Génius* (Der Genius, 1791), který předčítal i svým přátelům. Autor tohoto románu Karl Friedrich August G r o ß e (1768–1847) byl dobrodruh, který se vydával za markýze v Itálii a v Dánsku, kde získal i ocenění jako geolog a mineralog. Tento několikasvazkový román s poměrně zdařilou strukturou líčí tajný spolek, který usiluje o zdokonalení lidstva a blaženost světa a řídí život hlavního hrdiny románu markýze Carlose von G. K dosažení vytčeného cíle je spolku legitimním prostředkem i vražda, jeho symboly jsou „víra, dýka a číše jedu“. Avšak tato přisvojená moc vede ke korupci uvnitř spolku, zaplétání do osobních zájmů a intrik, takže se spolek postupně stává zločineckou organizací, před níž musí nakonec hrdinu chránit sám zakladatel spolku, G-ův strýc, provázející synovce jednak v postavě jeho sluhy, jednak jako duch Amanuel neboli Génius. Obrazují se tu tedy myšlenky osvícenství a zednářství i dobové otázky morální oprávněnosti spiknutí a teroristických organizací.

Na mladého T i e c k a měl vliv i další autor triviálních románů, jeho gymnaziální profesor Friedrich Eberhard R a m b a c h (1767–1826), který své nadanější žáky zapojoval do opisování i do dalšího rozepisování a rozvíjení děje svých vlastních románů, uveřejňovaných pod pseudonymy. Tato spolupráce, jíž se od roku 1791 zúčastnil i T i e c k, je jedním z prvních příkladů tovární produkce triviálních románů, tak charakteristické pro moderní dobu. T i e c k napsal poslední kapitolu R a m b a c h o v a románu *Železná maska* (Die eiserne Maske, 1792), jehož tématem jsou konflikty mezi bratry usilujícími o tutéž dívku, zasazené do koloritu středověkého rytířství a atmosféry Ossianových bájí. Po příběhu plném zápolení, zrad, scén z žaláře, mučení a jiných násilností najde v poslední kapitole podlý bratr, neváhajíc ani před bratrovraždou, zasloužený konec. Takováto cvičení v triviální literatuře bezprostředně ovlivnila strašidelný svět T i e c k o v ý c h romantických pohádek *Runová hora*, *Ekbert s plavými vlasy* aj.

Nejpopulárnějšími autory triviální literatury nebyli však G r o ß e a R a m b a c h, nýbrž Cramer, Naubertová, Vulpius, Spieß, Lafontaine a Kotzebue, kteří zahlcovali trh kvantitou své produkce.

Karl Gottlob Cramer (1758–1817) volil pro své rytířské a loupežnické romány hrdiny bez bázně a hany ve stylu G o e t h o v a dramatu „*Götz von Berlichingen*“, kteří vystupují jako bojovníci proti sociální nespravedlnosti, nenávidí dvorskou kamarilu a její členy odstraňují i vraždou, trestají lakomé, be-

rou bohatým, dávají chudým a odměňují německé vlastence. K nejznámějším z jeho děl patřila „pověst ze 13. století“ *Hasper a Spada* (1792/93) a kombinace románu a dramatu *Adolf Smělý, hrabě na ladech v Dasselu* (Adolphe der Kühne, Rau–Graf von Dassel, 1792).

K autorům triviálních historických románů a pohádkových próz patřila i lipská hospodyně Christiane Benedicte Naubertová (1756–1819), která v letech 1779–1819 uveřejnila anonymně na padesát románů a byla identifikována teprve krátce před smrtí. Její knihy se vyznačují určitou stylistickou disciplínou a úsilím o věrnost historickému detailu, avšak ve snaze podat příběh srozumitelně pro řadového čtenáře aplikovala měšťanské poměry své doby na životní způsoby císařů, králů, jejich metres, biskupů a rytířů dávných dob.

Nejznámějším dílem zábavné literatury devadesátých let 18. století je *Rinaldo Rinaldini, hejtman loupežníků* (Rinaldo Rinaldini, der Räuberhauptmann, 1797–1800). Jeho autorem je Christian August Vulpius (1762–1827), bratr pozdější Goethovy manželky Christiane, kterého Goethe podporoval a jenž si jako výmarský knihovník dobyt zaslouhy a byl odměněn titulem čestného doktora jenské univerzity. Rinaldo Rinaldini je elegický hrdina spřízněný s Tieckovým Williamem Lowellem a Franzem Sternbaldem, Hölderlinovým Hyperionem, Brentanovým Godwim i Goethovým Vilémem Meisterem a řadou dalších osamělých hrdinů německých románů přelomu 18. a 19. století. Je to hejtman loupežníků s depresiemi, toužící uniknout sám sobě a nalézt jinou, šlechtitou identitu. Je odcizen lidem i světu, sní o ideální milence a ctnostném životě v sepětí s idylickou přírodou. V hloubi jeho bytosti zřejmě dříme neuspokojený německý intelektuál a umělec, který hodně čte, skládá verše, komponuje písně a sám je zpívá při kytaře. Jestliže Schiller v *Loupežnicích* ukázal, jak se stal šlechtitným člověkem loupežníkem, Vulpius ukazuje, jak se loupežník chce stát šlechtitným člověkem. Sice banálním, ale šikovným a přitažlivým způsobem tu zaplétá do tematicky senzačního příběhu dobové pocity a aktuální témata jako např. rousseauovské motivy, specificky německou měšťanskou problematiku pocitu marnosti všeho konání, i velké spiknutí za osvobození Korsiky, které je začleněno do románu jako intrika tajného spolku. Román *Rinaldo Rinaldini* vyšel mnohokrát v němčině a nejméně v 35 cizojazyčných překladech a byl impulzem ke zrodu celé bandy loupežníků s podobně znějícími jmény a obdobnými vlastnostmi, jaké měl jejich „velký vzor“. Vulpius sám zpracoval román i do jevištní podoby (1800).

Rytířská a loupežnická romantika měla svého populárního představitele i v Čechách. Christian Heinrich Spieß (1755–1799) měl sklon k dobrodružnému životu, a asi proto se v mládí stal potulným hercem. Od roku 1779 působil jako herec v Praze, kde si ho při jednom představení všiml apelační rada a krajský hejtman v Klatovech hrabě Künigl a nabídl mu místo společníka. Od roku 1784 se pak Spieß nejčastěji zdržoval na zámku Bezděkově u Klatov, kde usilovně psal. Po několika letech však onemocněl duševní chorobou a poměrně mladý zemřel. Je autorem 43 románů a 15 divadelních her, jejichž častým dějištěm

jsou šumavské lesy. Drama *Klara von Hoheneichen* (1790), které bylo u nás hráno pod názvem *Klára z Vysokého Dubu*, poskytlo látku mladičkému Grillparzerovi. Spieß podnikl *Cesty do pekel neštěstí a světnic bídy* (Reisen durch die Höllen des Unglücks und die Gemächter des Jammers, 1796), čerpal látky z blázinců pro své *Životopisy sebevrahů* (Biographien der Selbstmörder, 1789) a *Životopisy šilenců* (Biographien der Wahnsinnigen, 1795). Obzvláštní proslulosti dosáhl jeho román *Petříček. Strašidelná historka z třináctého století* (Das Petermännchen. Geistergeschichte aus dem dreizehnten Jahrhundert, 1791–92). Středověké kulisy, rytíři, krvesmilstvo, tajné organizace, fémové soudy, mstiví duchové, smrt a ďábel, to vše je tu spojeno v dobrodružné směsi. Spießův román *Der Mäusefallen- und Hechelkrämer* (1792) byl přeložen do češtiny pod názvem *Kramář v pastech a česačkách svůj obchod vedoucí* (1798). Spieß ve svých románech používal motivy a postavy z německých pověstí (např. *Die Berggeister* 1797, česky pod titulem *Skalní duchové* 1798), které pak oddaní čtenáři jeho knih Tieck a Fouqué převedli do náročnější literatury. Jedna ze Spießových posledních knih, čtyřsvazkový román *Hans Heiling, čtvrtý a poslední vládce duchů země, vzduchu, ohně a vody* (Hans Heiling, vierter und letzter Regent der Erde-, Luft-, Feuer- und Wassergeister, 1798–99), deklarovaný jako „lidová pohádka z 10. století“, se stal podkladem opery Heinricha Marschnera *Hans Heiling* (1833), podobně jako Cramerův román „*Peter Schmoll a jeho sousedé*“ (Peter Schmoll und seine Nachbarn, 1798–99) posloužil jako podnět pro operu Carla Marii von Webera *Peter Schmoll* (1801). Triviální román tedy zprostředkoval látky pro významnější umělecká díla.

K nejvýznamnějším z tohoto hlediska patří román neznámého autora *Krvácející postava s dýkou a lampou, aneb Zapřísahání v zámku Hvězda u Prahy* (Die blutende Gestalt mit Dolch und Lampe oder Die Beschwörung im Schlosse Stern bey Prag), který vydalo nakladatelství Franz Haas v Praze a ve Vídni bez udání roku, avšak je známo, že v roce 1799 byl už v prodeji. Dílo se poněkud vymyká z masy dobových hrůzostrašných románů a je úzce spjata s anglickým gotickým románem *Ambrosio, neboli Mnich* (Ambrosio, or the Monk, 1795) od Matthewa Gregoryho Lewise (1775–1818). Autor vybírá některé kapitoly z anglického vzoru, přizpůsobuje je pražským lokálním poměrům a scénérii romantického zámku Hvězda, který poskytuje ruiny pro romány tohoto typu nezbytné. Děj je situován do doby Valdštejnovy, kdy v zámku, zrušeném Sasy, sídlí v pyšné odloučenosti od světa Ambrosio, který z Lewisova mnicha je zde změněn v astrologa a podivína, a jeho sestra Berta. Mezi Bertu a jejího milovaného rytíře Bernarda vstupuje strašidlo rodu, k němuž Ambrosio i Berta náleží. Tato „krvácející postava s dýkou a lampou“ má zřetelně obdobné rysy jako varující Génieus z Grobeho spolkového románu. Uvedený pražský román se stal pramenem pro Grillparzerovo drama *Praměti*, s nímž má společné mj. i jméno a osud hrdinky Berty.

Spieß, ale i Cramer a Vulpius našli v Čechách a na Moravě celou řadu následovníků, kteří s oblibou zpracovávali německy látky z českých dějin. Tak Josef Schiffner (kolem 1760 – kolem 1817) napsal triviální romány *Zdeněk Zásmucký a jeho druhové* (Zdenko von Zasmuk und seine Gefährten, 1798) a *Svatý hoch Svatopluk, zvaný Cventibold, král Velké Moravy* (Der heilige Knabe Swatopluk, sonst Zwentibold, König in Großmähren, 1800). Anonymně vydaná *Bílá paní v Jindřichově Hradci, strašidelný příběh z 15. století* (Die weiße Frau in Neuhaus, eine Gespenstergeschichte aus dem 15. Jahrhundert, 1798) si udržela čtenářskou přitažlivost téměř po celé 19. století. Franz Anton Theodor Pabst (kolem 1785 – po 1814), pozdější vydavatel časopisu *Volksfreund* (1810–12), dal svému dílu výmluvný název *Noční strážce aneb Noční tábor duchů u Zátce v Čechách. Hřízná pověst z dob šerého věku kouzel* (Der Nachtwächter oder Das Nachtlager der Geister bei Saatz in Böhheim. Eine fürchterliche Sage aus den Zeiten des grauen Zauberalters, 1798). Lékař z Hannoveru Johann Friedrich Ernst Albrecht (1752–1814), který se koncem století na čas usadil v Praze a byl po tři roky společníkem a pak vlastníkem Meißnerova knihkupectví, napsal řadu divadelních loupežnických her a přes 80 rytířských a loupežnických románů, v nichž se zálibou pojednává i o královnách a milenkách českých panovníků. K nejznámějším a nejčtenějším z nich patřil příběh lazebnice Václava IV. *Zuzany Paní Zuzana v lázni* (Frau Susanna im Bade, 1791), dále *Krokovy dcery. České kněžky* (Die Töchter Kroks. Böheims Fürstinnen, 1792) a po vzoru *Rinalda Rinaldiniho* napsaný *Carlo Carolini, hejtmán loupežníků* (Carlo Carolini, der Räuberhauptmann, 1800). Johann Michael Konrad (1774–1855), činný v Hradci Králové, Trutnově a v Praze jako správní úředník a kriminální rada, napsal „romantický obraz“ ze středověké Itálie *Gianetta Bonelli* (1799).

Čím dobrodružnější a senzačnější byly tituly těchto knih, tím více bylo možno počítat s jejich odbytem. Autoři ponechávají prostor nejdivočejší čtenářové fantazii, rádi po vzoru Cramerově střídají vyprávění a dialog, takže zamlžují rozdíl mezi románem a dramatem, a současně dodávají vyprávění půvab větší názornosti. Často hlásají rousseaovský návrat k přírodě nebo se odvolávají na myšlenky osvícenství v boji proti panujícím předsudkům a společenským rozdílům. Šlechtictví ducha a mravů staví proti rodovému šlechtictví. Jejich styl je obvykle nevkusně vumělkovaný, o hrubé historické chyby, jichž se dopouštějí, se autoři i čtenáři starali pramálo. Romantika minulých staletí se snoubí s romantikou dálek. V roce 1796 vychází i *Český Robinson* (Der böhmische Robinson), k němuž se druzí *Robinson z Moravy aneb Osudy Tiefensteiny* (Robinson aus Mähren oder Schicksale Tiefensteins, 1806).

Staré české pověsti a české dějiny poskytly témata i pro řadu dramat. Tak např. herec a pozdější plzeňský knihkupec Johann Nepomuk Komareck (1757 – po 1819) napsal tragédie *Albrecht Valdštejn, vévoda frýdlantský* (Albrecht Waldstein, Herzog von Friedland, 1789) a *Krok* (1793) a „národní hru“ *Przemisl* (1793). Franz Karl Guolfinger von Steinsberg (1757–

1833), známý téměř v celém josefinském Rakousku jako vydavatel kritického týdeníku *Geißel der Prediger* (od 1782), později (1797–99) ředitel divadla v Praze, napsal vedle tragédie *Albrecht z Valdštejna* (Albrecht von Waldstein, 1781) též činohry *Libuše, vévodkyně v Čechách* (Libussa, Herzogin in Böhmen, 1779) a *Jan rytíř z Trocnova, zvaný Žižka* (Johann Chevalier von Troctznow, genannt Ziska, 1781).

Dramatikem, který získal na přelomu 18. a 19. století největší popularitu a jeho hry byly hojně překládány i do češtiny a uváděny na našich jevištích, byl August von K o t z e b u e (1761–1819). Pocházel z Výmaru, jeho strýcem byl tamější gymnaziální profesor J. K. A. M u s ť a u s . Jako patnáctiletý stál poprvé na jevišti ve Výmaru v roce 1776 při premiéře G o e t h o v ý c h *Sourozenců*. Prožil život plný zvrátů, mj. jako vysoký úředník v ruských státních službách a carův osobní zpravodaj. V březnu 1819 jej v Mannheimu jako „ruského špióna v německé vlasti“ probodl dýkou student Karl Ludwig Sand, vzdálenější příbuzný spisovatele J e a n a P a u l a . Romantický spisovatel Josef G ö r r e s tehdy obvinil z Kotzebuovy smrti Svatou alianci, která nedala národům to, co jim kdysi za napoleonských válek bylo slibováno, a v Kotzebuovi spatřoval produkt doby, která skončila spolu s Napoleonovou porážkou a s počátkem restaurace. Kotzebuova smrt mu byla symbolem tohoto konce.

Pravděpodobně žádný německý dramatik před B r e c h t e m nezískal takovou světovou slávu jako K o t z e b u e , kterého si cenil i G o e t h e . Napsal více než 200 divadelních her, vesměs sentimentálně nebo humorně bagatelizujících dobové problémy. Jeho slávu založil larmoyantní příběh manželské nevěry v šlechtických kruzích *Lidská nenávisť a pokání* (Menschenhaß und Reue, premiéra 1787, tiskem 1789), plný „vznešeného sentimentu“ se smířlivým koncem. Exotickou tematiku využil ve veselohře *Indiáni v Anglii* (Die Indianer in England, premiéra 1789, tiskem 1790). Proti Francouzské revoluci byla namířena fraška *Ženský jakobínský klub* (Der weibliche Jacobiner-Clubb, 1791). Za nelichotivé kritiky bratří S c h l e g e l ů se pomstil parodií *Hyperborejský osel aneb dnešní vzdělání* (Der hyperboreische Esel oder Die heutige Bildung, premiéra i tisk 1799), jejíž hrdina, mladý šlechtic, navrátivší se z univerzity a podobající se oblekem i účesem Friedrichu S c h l e g e l o v i , mluví v samých citátech z jeho děl *Lucindy* a *Fragmentů*, až je nakonec poslán do bláznince. A. W. S c h l e g e l na to odpověděl satirou *Čestná brána a triumfální oblouk pro divadelního prezidenta von Kotzebue při jeho vytouženém návratu do vlasti* (Ehrenpforte und Triumphbogen für den Theater-Präsidenten von Kotzebue bei seiner gehofften Rückkehr in's Vaterland, 1800). Ve stopách G o e t h o v ý c h a S c h i l l e r o v ý c h psal Kotzebue historická dramata, z nichž *Gustav Wasa* (1801) podnítil mladého B r e n t a n a k napsání stejnojmenné satirické literární komedie. Pro některé ze svých her čerpal K o t z e b u e látky i z našich dějin, např. *Husité před Naumburkem* (Die Hussiten vor Naumburg im Jahre 1432, 1803, česky 1819) či *Hrabě Beňovský* (Graf Benjowsky, 1794, česky 1819). Nejpozoruhodnějším Kotzebueovým dílem je komedie

„*Němci z maloměsta*“ (Die deutschen Kleinstädter, 1803), situovaná do jeanpaulovského maloměsta Krähwinkel, vysmívající se lidské omezenosti a německé touze po titulech.

Ačkoli K o t z e b u e o v o u doménou bylo divadlo, napsal i stovky povídek a novel, které otiskoval v množících se žurnálech a almanaších. Hrdinkou povídky *Vše pomocí lásky, nikoli bez ní* (Alles durch Liebe, nicht ohne sie) je dívka, které otec vybírá a vnucuje manžely a která se teprve po smrti čtvrtého z nich může provdat za milovaného muže. Za zmínku stojí její protiromantická tendence — hrdinčin první druh se jmenoval Novalis, seznámili se na „estetických přednáškách“, avšak brzy se s ním rozešla, rozhořčena „jeho výstřelky v rozkoši, kořalce a opiu, a konečně i jeho nesnesitelným estetickým bláznovstvím“.

Epickou obdobou K o t z e b u e o v ý c h měšťanských sentimentálních her byly romány pastora Augusta Heinricha L a f o n t a i n a (1758–1813), oblíbeného spisovatele pruského krále Friedricha Wilhelma III. Tématem L a f o n t a i n o v ý c h románů je měšťanská rodina, její radosti a strasti, obvyklými postavami jsou svedené a opuštěné dívky, nařikající matky nebo matky–kuplíčky, tvrdí a přísní otcové, synové, kteří se dostali na scestí. Konflikty vznikají převážně z napětí mezi společenskými stavy, z protikladu mezi společenskou konvencí a individuální lidskou přirozeností. Poměry nesou na tragédiích hlavní vinu, avšak veškeré jednání hrdinů je přece jen dáno osobním rozhodnutím jednotlivce, takže je poměrům zodpovědnost zase odňata. Kritickou analýzu L a f o n t a i n o v ý c h literárních postupů podal A. W. S c h l e g e l v I. sešitě *Athenaea*. Tituly, které L a f o n t a i n e dával svým románům, charakterizují jejich tendenci a obsah dost výstižně: *Obraz lidského srdce* (Gemälde des menschlichen Herzens), *Rodinné příběhy* (Familiengeschichten), *Líčení života* (Schilderungen des Lebens), *Tak to na světě chodí* (So geht es in der Welt). Z jeho díla, obsahujícího přes 100 románů, je nejzdařilejší román *Klara du Plessis und Klairant* (1795), který Herder kdysi postavil nad *Viléma Meistera*. Vypráví o lásce mezi francouzskou šlechtickou dcerkou a mladým pastýřem, která nemůže být naplněna manželstvím, protože Klářin otec se stane emigrantem a milenec vojákem revoluce.

K zábavné literatuře přelomu 18. a 19. století patřila i díla náročnější, vyznačující se přesnějším psychologickým pozorováním, subtilnějšími reflexemi a lepším zvládnutím stylu. Tak profesor filozofie z Göttingen Friedrich B o u t e r w e r k (1766–1828) napsal několik románů, z nichž nejznámějším byl *Hrabě Donamar. Dopisy, napsané v době sedmileté války v Německu* (Graf Donamar. Briefe, geschrieben zur Zeit des siebenjährigen Krieges in Deutschland, 1791–93). Román v dopisech, napsaný podle vzoru *Liaisons dangereuses* (1782) Choderlose de Laclose, rozvíjí osud pruského důstojníka a pokouší se o kritický obraz „ancien régime“ v podmínkách malých německých dvorů.

B o u t e r w e k si získal zásluhy především jako literární historik. Jeho dvanáctisvazkové *Dějiny novější poezie a výmluvnosti od konce třináctého sto-*

letí (Geschichte der neueren Poesie und Beredsamkeit seit dem Ende des dreizehnten Jahrhunderts, 1801–19) jsou obsáhlým zobrazením evropských literatur od středověku po současnost a podávají jeden z prvních přehledů německé literatury kolem roku 1800. Dílo vychází z romantické koncepce jednoty křesťanské Evropy a ovlivnilo německé romantiky zejména zobrazením španělské literatury.

Shillerova švagrová Karoline von Wolzogen (1763–1847) napsala částečně autobiograficky motivovaný román *Agnes von Lilien* (1798), líčící dobové emancipační touhy na příběhu titulní hrdinky, domnělé dcery faráře, pocházející z morganatického svazku princezny a nižšího šlechtice. Dílo, které Schiller otiskl bez uvedení autorčina jména nejprve v časopise *Horen* (1796), považoval F. Schlegel za výtvar Goethův.

Manželka Clemense Brentana Sophie Mereauová (1770–1806), prozaička, lyrička, překladatelka a vydavatelka almanachů (např. *Kalathiskos*, 1801–02), v románu *Kvetoucí věk sentimentu* (Das Blütenalter der Empfindung, 1794) na pozadí Francouzské revoluce spojila s nehlubokou, běžnou fabulí zajímavá dobová témata a požadavky. V románě *Princezna de Cleves* (Die Prinzessin von Cleves, 1799) použila historickou látku k zobrazení manželské krize, inspirovanému i jejími vlastními zkušenostmi.

Z rytířské a loupežnické romantiky vyšel Heinrich Daniel Zschokke (1771–1848), který působil jako pedagog v Německu a od roku 1796 ve Švýcarsku, kde se stal lidovým spisovatelem. Jeho prvním úspěchem byl román *Abellino veliký zbojník* (Abellino der große Bandit, 1794), který Zschokke 1795 přepracoval ve stejně úspěšné drama (česky 1816).

Později v souvislosti s činností vychovatele a vzestupem do odpovědných státních úřadů ve Švýcarsku převážila v Zschokkeho díle výchovná a didaktická tendence. Vydával časopisy (mj. *Der Schweizerbote*, 1799 a 1804–37), psal naučné povídky a novely, historické romány ve stylu Waltera Scotta, pedagogické a historické spisy a memoáry. V zimě 1801–02 se v Bernu přátelil s Kleistem a z jejich literární soutěže o popis obrazu soudu o rozbitý džbán vznikla vedle Kleistovy komedie i stejnojmenná Zschokkeho povídka, kterou však uveřejnil až v roce 1811. V románu *Princezna z Wolfenbüttelu* (Die Prinzessin von Wolfenbüttel, 1804) zobrazil historicky nedoložený příběh německé princezny Christine von Wolfbüttel, která z nespokojivého manželství uprchla do Ameriky, kde byla charitativně činná. V díle se odrážejí dobové mýty o ušlechtilých divokých krajích a naděje kladené v Ameriku v duchu Klingerova dramatu *Sturm und Drang* (1776).